

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
результатів дисертації Якова Євгена Йосиповича на тему
«Глобальна парадигма розвитку електронної торгівлі»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 29 Міжнародні відносини
за спеціальністю 292 Міжнародні економічні відносини**

17 грудня 2024 року

1. Виконання освітньо-наукової програми

Здобувач ступеня доктора філософії, аспірант 4 року денної форми навчання (надалі – Аспірант) Яков Євген Йосипович у повному обсязі виконав індивідуальний навчальний план відповідно до освітньо-наукової програми аспірантури ДВНЗ «Ужгородський національний університет», що повністю відповідає вимогам Національної рамки кваліфікацій та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеню доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261 (зі змінами).

Аспірант Яков Євген Йосипович в процесі виконання освітньо-наукової програми здобув глибокі ґрунтовні знання за фахом, в повній мірі опанував чітко окреслений програмою обсяг загальнонаукових навичок та компетентностей, необхідних для реалізації послідовного обґрунтованого наукового дослідження, а також пов'язаних із формуванням у Аспіранта загальнонаукового світогляду та дотриманням норм професійної етики.

Аспірант в повному обсязі оволодів комплексом необхідних дослідницьких умінь та навичок, зокрема тих, які стосуються планування та формування дизайну дослідження, організації послідовності його виконання та безпосереднього проведення етапів у відповідності до попередньо сформульованих мети та завдання, застосування комплексну методів та технологій, в тому числі і комп'ютерно-інформаційних, необхідних для отримання, структурування, аналітичного опрацювання та синтезу даних, перевірки достовірно отриманих результатів, їх систематизації та категоризації.

Аспірант в повній мірі оволодів необхідними мовними компетентностями для репрезентації результатів власного наукового дослідження англійською мовою в усній та письмовій формах, а також для повного розуміння та глибокого якісно-кількісного аналізу іноземних джерел наукової літератури з подальшою формалізацією отриманих даних.

2. Виконання індивідуального плану наукової роботи (наукова складова освітньо-наукової програми)

Індивідуальний план наукової роботи Аспіранта Якова Євгена Йосиповича затверджений рішенням вченої ради назва факультету Державного вищого

навчального закладу «Ужгородський національний університет» (протокол № 5 від 29 грудня 2021 року).

Наукові керівники: доктор економічних наук, доцент, професор кафедри міжнародних економічних відносин факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ «УжНУ» Заяць Олена Іванівна та доктор технічних наук, професор, професор кафедри програмного забезпечення систем ДВНЗ «УжНУ» Мулеса Оксана Юріївна.

Термін виконання роботи: 2021-2024 роки.

Аспірант Яків Євген Йосипович послідовно виконав усі розділи затвердженого індивідуального плану наукової роботи у чітко встановлені терміни, що було підтверджено результатами обговорення відповідних проміжних, піврічних та річних звітів на засіданнях кафедри міжнародних економічних відносин та Вченої ради факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Дослідження проведені Аспірантом у чітко визначені терміни згідно затвердженого плану та графіку, в повному обсязі і у відповідності до основних стандартів та норм із застосуванням сучасних комп'ютерно-інформаційних підходів для статистичного аналізу даних.

3. Актуальність теми дослідження

Глобальна парадигма розвитку електронної торгівлі в останні десятиліття зазнає безпрецедентних глибоких трансформаційних змін, які простежуються в нарощуванні масштабів і диверсифікації структури електронної торгівлі, оновленні електронного ринку всіх суб'єктів глобального господарства. Еволюція розвитку глобального торговельного простору супроводжується динамічними масштабними трансформаціями, в основі яких – інноваційно-технологічні революції, а в сучасних економічних реаліях очевидним є прискорення процесу глобалізації та цифровізації. З одного боку масштабна діджиталізація глобального торговельного середовища створила кардинально нові умови для бізнесу та людей. З другого боку наростила розрив та посилила асинхронну диспозицію електронної торгівлі між суб'єктами глобального господарства. Все це в сукупності привело до трансформацій економічного та соціального простору та вплинуло на розвиток електронної торгівлі. Розвиток цифрової економіки під впливом нового тренду – діджиталізації проявляється у світовому господарстві і є результатом глобального трансформуючого впливу нарощення масштабів електронної торгівлі.

4. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження виконане в рамках наукової теми кафедри міжнародних економічних відносин факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ «Ужгородського національного університету» «Трансформація Європейського Союзу: економічні, міграційні та інституційні аспекти» (номер державної реєстрації 0120U100386). Згідно із зазначеною тематикою програми у дисертаційній роботі особисто автором досліджено аспекти розвитку цифрової торгівлі між Україною та ЄС в умовах російсько-української війни та потенціал

розвитку цифрової торгівлі України в умовах інтеграції до цифрового союзу ЄС. Визначено основні переваги інтеграції до Єдиного цифрового ринку ЄС: зниження торговельних бар'єрів, цифрові інновації, захист споживачів, підвищення ефективності бізнесу, покращення прозорості управління, каталізація інноваційного розвитку. Незважаючи на негативний вплив російської агресії, зокрема, і на розвиток цифрового сектору української економіки, експорт цифрових послуг залишається ключовим сектором економіки України, при цьому починаючи з 2022 року поступово зростає відносна роль ринку ЄС, як ключового споживача українського цифрового експорту, насамперед продукції ІКТ-сектору. У дисертаційній роботі доведено необхідність внесення значних змін у регуляторну базу України для узгодження її з положеннями Єдиного цифрового ринку ЄС, включаючи аспекти законодавства, інфраструктури, кадрового потенціалу та захисту персональних даних.

5. Формулювання наукового завдання (проблеми), нове розв'язання якого отримано в дисертації

Метою даного дисертаційного дослідження є визначення концептуальних засад, факторів та ефектів розвитку електронної торгівлі у глобальному торговельному просторі, а також обґрунтування стратегічних перспектив розвитку цифрового ринку України в контексті її інтеграції в європейський та глобальний цифровий простір.

6. Наукові положення, розроблені особисто дисертантом та їх новизна

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи полягає в системному дослідженні сучасної парадигми розвитку електронної торгівлі, що дало можливість комплексно обґрунтувати її значення для розвитку міжнародних економічних відносин в умовах прискореної діджиталізації міжнародних торговельних відносин. У процесі дослідження отримано такі найбільш суттєві наукові результати, що розкривають особистий внесок у розробку проблем, що досліджуються та конкретизують новизну роботи:

вперше:

- розроблено регресійні моделі, які дозволяють оцінити диференційований вплив рівня розвитку електронного урядування (E-government) та цифрової інфраструктури на електронну торгівлю (експорт продукції у сфері інформаційно-комунікаційних технологій) окремих країн світу. Результати показали, що на фоні домінуючого впливу чинника залучення персоналу в сектор інформаційно-комунікаційних технологій також істотну позитивну роль у зростанні електронної торгівлі відіграє розвиток електронного урядування країн та їх цифрової інфраструктури, яка оцінена швидкістю фіксованого (широкосмугового) та мобільного трафіку;

- досліджуються аспекти розвитку цифрової торгівлі між Україною та ЄС в умовах російсько-української війни та потенціал розвитку цифрової торгівлі України в умовах інтеграції до цифрового союзу ЄС. Визначено основні переваги інтеграції до Єдиного цифрового ринку ЄС: зниження торговельних бар'єрів, цифрові інновації, захист споживачів, підвищення ефективності бізнесу,

покращення прозорості управління, каталізація інноваційного розвитку. Незважаючи на негативний вплив російської агресії, зокрема, і на розвиток цифрового сектору української економіки, експорт цифрових послуг залишається ключовим сектором економіки України, при цьому починаючи з 2022 р. поступово зростає відносна роль ринку ЄС, як ключового споживача українського цифрового експорту, насамперед продукції ІКТ-сектору. Доведено необхідність внесення значних змін у регуляторну базу України для узгодження її з положеннями Єдиного цифрового ринку ЄС, включаючи аспекти законодавства, інфраструктури, кадрового потенціалу та захисту персональних даних;

удосконалено:

- понятійно-категоріальний апарат поняття «електронна торгівля», зокрема, запропоновано ієрархічну конструкцію функціонування електронної торгівлі в епоху діджиталізації, де цифрову торгівлю визначено як вищий рівень розвитку міжнародної торгівлі. Концептуалізовано визначення цифрової торгівлі як поглибленої і розширеної форми електронної торгівлі, яка розвивається як новітній етап розвитку електронної торгівлі та транскордонної електронної комерції. Трансформація класичної електронної торгівлі в цифрову торгівлю обумовлена скороченням трансакційних витрат і витрат на координацію міжнародної торгівлі, а також значним падінням витрат на обмін ідеями через передачу даних або інформації;

- дослідження ролі асинхронної диспозиції при здійсненні електронної торгівлі в досягненні успіху на глобальному цифровому ринку в умовах геоекономічної турбулентності. Доведено наявність тісного взаємозв'язку між рівнем розвитку країни і стабільністю ІТ-торгівлі і виявлено, як ця залежність впливає на обсяги та динаміку міжнародної торгівлі цифровими послугами. Країни з різними рівнями розвитку демонструють різну динаміку у сфері цифрової торгівлі, що може мати значущий вплив на економічну нерівність та глобальний економічний дисбаланс. Підкреслено необхідність усунення прогалин у цифровій інфраструктурі та нерівномірності розподілу людського потенціалу, що стримують розвиток цифрової торгівлі в країнах, що розвиваються, передусім в найменш розвинених країнах. Розвиток цифрової інфраструктури відкриває три ключові можливості: 1) міжнародна цифрова торгівля в умовах складного макроклімату; 2) гіперлокалізовані можливості оплати через економічну інфраструктуру інтернету; 3) орієнтація на відповідність продукту ринку у прийнятті ділових рішень;

- дослідження впливу діджиталізації на розвиток міжнародної електронної торгівлі, яка є ключовою рушійною силою цифрової торгівлі і впливає на обсяги та напрями міжнародних торговельних потоків. Доведено, що цифрові технології змінюють парадигму торгівлі, сприяючи розвитку електронної комерції та цифрових послуг. Встановлено збільшення масштабів і швидкості цифрової торгівлі, зростання обсягу цифрових замовлень, розвиток «розумних» товарів, а також важливість цифрового підключення для зниження торговельних витрат. Висвітлено проблеми, пов'язані з національним регулюванням цифрової торгівлі, які можуть ускладнити доступ до нових можливостей для споживачів і

підприємств. Поліпшення цифрової інфраструктури та розвиток застосування штучного інтелекту нарівні з модернізацією технологій мають порівнянне значення для успішного виходу країни на міжнародний ринок експорту. Вплив штучного інтелекту на міжнародну цифрову торгівлю проявляється на трьох напрямках: 1) може стимулювати продуктивність; 2) може сприяти підвищенню ефективності в ланцюгах поставок; 3) може допомогти знизити витрати, пов'язані з торгівлею, такі як мовні бар'єри, за допомогою автоматизованих систем перекладу;

набули подальшого розвитку:

- систематизація факторів глобальних перетворень електронної торгівлі в умовах діджиталізації. Визначено, що ключовими факторами, які визначатимуть подальший розвиток і трансформацію міжнародної електронної торгівлі, виступатимуть подальший розвиток і впровадження цифрових технологій та якість двосторонньої та багатосторонньої кооперації у сфері торгової політики, в тому числі введення нових видів заборон цифрової торгівлі. Систематизовано канали впливу цифрових технологій на міжнародну електронну торгівлю, до яких віднесено: 1) наявність ресурсів; 2) технологічний прогрес у сфері зв'язку; 3) фактор попиту. До новітніх бар'єрів для цифрової торгівлі відносять: 1) обмеження доступу іноземних компаній до електронних систем або надання цифрових послуг; 2) блокування або фільтрація інтернету; 3) обмеження реклами в інтернеті; 4) обмеження онлайн-платежів; 5) встановлення загальнонаціональних правил для пристроїв, що вимагають їх реєстрації та тестування; 6) вимагання відмови від патентних прав, відмови від комерційних секретів, вихідних кодів і технічних зобов'язань, тощо. Бар'єри для цифрової торгівлі викликають подібний ефект, що й стандартні бар'єри для торгівлі товарами. Політика локалізації даних часто призводить до фрагментації відкритого характеру інтернету, що призводить до захисту інтересів вже існуючих компаній за рахунок споживачів;

- обґрунтування та комплексна оцінка розвитку міжнародної електронної торгівлі в умовах нової індустріальної революції. Визначено, що Четверта промислова революція, яка характеризується швидким темпом технологічних змін, цифровою трансформацією та використанням інноваційних технологій та функціонує на принципах інтероперабельності, віртуалізації, децентралізації, функціонування у реальному часі, сервісної орієнтації, та модульності, здійснює трансформаційний вплив на розвиток міжнародної торгівлі. Найбільш трансформаційні технології для розвитку міжнародної торгівлі, до яких належать: інтернет речей, цифрові платежі, платформи електронної комерції, хмарні обчислення, 5G-технології, штучний інтелект, цифрова документація, система розумних платежів, технологія блокчейн тощо, не завжди впливатимуть позитивно на абсолютні обсяги міжнародної торгівлі, матимуть радикальний вплив на зміну структури торгівлі товарами, в якій значення міжнародної електронної торгівлі значно зростатиме. Вирішальним чинником для розвитку міжнародної торгівлі є глобальні потоки даних, які служать основою для глобальних ланцюжків створення вартості;

- трактування закономірностей розвитку електронної торгівлі в умовах пандемії КОВІД-19. Визначено, що цифрова торгівля стала ключовим інструментом у подоланні негативних наслідків пандемії та сприяла відновленню міжнародної торгівлі в післяпандемійний період. Висвітлено роль цифрових технологій у прискоренні процесу цифрової трансформації в різних галузях економіки після 2020 р., що може привести до більшого успіху, особливо в розвинених країнах. Виявлено, що пандемія каталізувала зростання частки цифрової торгівлі в усіх регіонах світу, однак найбільш ефективно цією можливістю скористались регіони з розвинутою цифровою інфраструктурою, передусім країни регіону Північної Америки.

7. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються

Аналіз змісту і структури дисертаційної роботи Якова Євгена Йосиповича дає підстави стверджувати, що у ній чітко сформульовано актуальність теми, мету і завдання дослідження, обумовлені об'єктом і предметом аналізу, сукупністю методів і прийомів наукового пошуку, а також обґрунтовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

Обґрунтованість та достовірність основних наукових положень, висновків та рекомендацій дисертаційної роботи підтверджується використанням широкого спектра загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження: історико-логічний та діалектичний методи; системний метод, комплексні статистичні індекси, наукометричний і вебметричний підхід, методи теоретичного і статистичного аналізу, дедукція та індукція, метод кількісного та якісного порівнянь; метод експертних та прогнозних оцінок, метод економетричного моделювання.

8. Наукове та практичне значення дисертаційної роботи полягає в тому, що ключові теоретичні положення, висновки і рекомендації, сформульовані автором у дисертаційному дослідженні, можуть бути використані як методологічна основа для розроблення органами державної влади при розробці стратегії інтеграції України в цифровий глобальний ринок та цифровий ринок Європейського Союзу з урахуванням ключових трендів трансформаційних процесів розвитку глобального та європейського торговельного простору. Теоретико-методологічні підходи і практичні рекомендації, сформульовані в дисертаційному дослідженні, можуть бути використані в навчальному процесі вищих навчальних закладів.

Теоретико-методологічні підходи і практичні рекомендації, сформульовані в дисертаційному дослідженні, використані в навчальному процесі ДВНЗ «Ужгородського національного університету».

9. Оцінка мови та стилю

Дисертація виконана фаховою українською мовою, текстове подання матеріалу відповідає стилю науково-дослідної літератури.

10. Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту

Дисертаційна робота Якоба Євгена Йосиповича на тему «Глобальна парадигма розвитку електронної торгівлі» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованості, наукової та практичної цінності здобутих результатів відповідає галузі знань 29 Міжнародні відносини за спеціальністю 292 Міжнародні економічні відносини, вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами) та вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (із змінами, внесеними згідно з постановами КМУ № 341 від 21.03.2022 та № 502 від 19.05.2023).

11. Зауваження та рекомендації

В ході написання дисертаційної роботи Аспірантом були враховані абсолютно усі зауваження та рекомендації надані науково-педагогічними працівниками кафедри міжнародних економічних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет» в процесі попередніх обговорень роботи під час проміжних, піврічних та річних звітів Аспіранта на засіданнях кафедри міжнародних економічних відносин. Відмічені зауваження та побажання носять суто рекомендаційно-консультативний характер і в жодній мірі не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, а також не зменшують рівнів її наукової новизни та практичної значимості, і відтак не є перешкодою для її подання в разову спеціалізовану вчену раду для офіційного захисту.

12. Відповідність дисертації вимогам, передбаченим Наказом Міністерства освіти і Науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» № 40 від 12.01.2017р. (зі змінами та доповненнями)

Дисертаційна робота Якоба Євгена Йосиповича на тему «Глобальна парадигма розвитку електронної торгівлі» повністю відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і Науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» № 40 від 12.01.2017 р. (зі змінами та доповненнями).

13. Кількість наукових публікацій, повнота опублікування результатів дисертації та особистий внесок здобувача до всіх наукових публікацій, опублікованих співавторами та зарахованих за темою дисертації

Основні наукові результати дисертаційної роботи висвітлені у публікаціях та розкривають її основний зміст. Основні положення дисертації, які є особистим доробком автора, викладено у 10 наукових працях, з яких: 5 статей – у наукових

фахових виданнях України, внесених до реєстру міжнародних наукометричних баз та 5 праць апробаційного характеру.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Якоб Є. Й., Заяць О. І. Найбільші ринки електронної торгівлі в глобальному господарстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 47. С. 30-35. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-47-6>

2. Якоб Є. Й. Проблеми розвитку міжнародної електронної торгівлі. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. С. 15-20. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-32>

3. Якоб Є. Й., Заяць О. І. Пандемії КОВІД-19 як період розвитку електронної торгівлі. *Економічний простір*. 2024. № 191. С. 459-464. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/192-2>

4. Якоб Є. Й. Концепція електронної торгівлі в сучасній міжнародній економічній науці. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 1(10). С. 164-168. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.10-29>

5. Якоб Є. Й., Заяць О. І. Цифрова торгівля як новий економічний підхід до діджиталізації торговельного сектору. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. № 51. С. 34-40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2024-51-5>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Якоб Є. Й., Заяць О. І. Основні форми міжнародної електронної торгівлі. *Матеріали доповідей міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародне співтовариство та Україна в сучасних глобальних цивілізаційних процесах: актуальні економічні, політико-правові, безпекові та соціально-гуманітарні аспекти»*. (Ужгород, Україна). 2023. 18-19 квітня. С. 124-127.

7. Якоб Є. Й. Перспективи розвитку міжнародної електронної торгівлі. *I International Scientific and Practical Conference «Modern research in Science and Education»*. (Chicago, USA). 2023. September 14-16. P. 368-371.

8. Якоб Є. Й. Особливості функціонування електронної торгівлі в Україні. *III International Scientific and Practical Conference «Topical aspects of modern scientific research»*. (Tokyo, Japan). 2023. November 23-25. P. 674-678.

9. Якоб Є. Й., Заяць О. І. Роль інтернету у торгівлі. *V International Scientific and Practical Conference «Innovative development of science, technology and education»*. (Vancouver, Canada). 2024. February 15-17. P. 572-575.

10. Якоб Є. Й. Етапи розвитку міжнародної торгівлі. *Proceeding of the 5-th International Scientific Conference «Interdisciplinary Science Studies»*. (Dublin, Ireland). 2024. March 14-15. P. 83-85.

14. Результати перевірки роботи на академічний плагіат

Перевірка дисертаційної роботи проводилася сертифікованою програмою StrikePlagiarism. У ході перевірки дисертації запозичень матеріалу без посилання

на відповідне джерело не виявлено. Виявлені за допомогою програми StrikePlagiarism текстові співпадіння (цитування) мають посилання на відповідні першоджерела, внесені до списку використаної літератури. Запозичення (співпадіння) в тексті не мають ознак плагіату. Подані до захисту наукові матеріали є власним напрацюванням Аспіранта, текст дисертації є оригінальним. Робота визнається самостійною та рекомендується бути допущеною до захисту.

Положення дисертації апробовано на засіданні кафедри міжнародних економічних відносин (протокол №12 від 17 грудня 2024 р.). За результатами засідання ухвалено затвердити позитивний висновок про наукову новизну, теоретичне і практичне значення результатів та рекомендувати до захисту в спеціалізованій вченій раді дисертаційну роботу Якова Євгена Йосиповича на тему «Глобальна парадигма розвитку електронної торгівлі» на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 29 Міжнародні відносини за спеціальністю 292 Міжнародні економічні відносини.

Головуючий на засіданні
д.е.н., професор, професор кафедри
міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «УжНУ»

Володимир ПРИХОДЬКО

Підпис д.е.н., проф. В.П. Приходька
засвідчую
Вчений секретар ДВНЗ «УжНУ»

Олена МЕЛЬНИК